

II.Meşrutiyeti Hazırlayan Bir Merkez: Ohri

Emine GÜMÜŞSOY*

ÖZET

II.Meşrutiyet mücadelesinde Makedonya'nın önemli merkezlerinden birisi de Ohri'dir. Makedonya'nın çok uluslu karışık yapısı ve sorunları Ohri içinde geçerlidir. Ohri İbrahim Temo ve Eyüp Sabri'nin anavatanı olduğu gibi İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin en kuvvetli ve güvenilir merkezi olmuştur. Resneli Niyazi ve Eyüp Sabri Beyler dağa çıkarak eyleme geçtiklerinde en büyük desteği de yine Ohri halkı vermiştir. Çetelerin giyecek-yiyecek bütün ihtiyaçları karşılandığı gibi Şemsi Paşa'yı vuran Atıf Bey'de burada saklanmıştır. Meşrutiyet ilân edildiğinde Ohri mücadeleye verdiği destekle bunun haklı gururunu Manastır ile birlikte hatta daha fazla yaşamıştır.

Anahtar Kelimeler: *Ohri, II.Meşrutiyet, İttihat ve Terakki Cemiyeti, Eyüp Sabri, çete.*

A Centre That Prepare the Constitution II: Ohrid

ABSTRACT

Ohrid is one of the important centers of Macedonia during the struggle for the II. Constitution. The multi-national structure and problems of Macedonia do also apply for Ohri. It is both the homeland of Ibrahim Temo and Eyüp Sabri and the strongest and most reliable headquarter of the Committee of Union and Progress. Ohrid, with its townsmen, supported the activities of Eyüp Sabri and Resne bitterly when they took to the hills and revolted, too. Ohrid supplied all the costumes and the foodstuffs needed by the bands in the region and gave protection to Shemsi Pasha who had shot death Atıf Bey, as well. Once the proclamation of the Constitution was declared, Ohri, together with Manastır, came to be ranked first among those which felt the due pride of the event satisfactorily.

Key Words: *Ohrid, II.Constitution, Committee of Union and Progress, Eyüp Sabri, band.*

Giriş

II. Meşrutiyetin dinamik unsurları, çeşitli din ve ulusların karma olarak yaşadığı Rumeli'de ortaya çıkmıştır. Bulgarlar, Rumlar, Arnavutlar, Sırpalar ve Türkler uzun yıllar bir arada yaşamış iken 19.yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren milliyetçilik akımının etkisi ve yabancı devletlerin kışkırtmalarıyla bölgede bir kargaşa ortamı yaşanmaya başlamıştır. Makedonya'da önce "ihtilâl komiteleri" şeklinde başlayan gizli örgütlenmeler sonra kilise, okul ve çeteler vasıtasıyla işlerlik ve yaygınlık kazanmıştır. Çeteler, propagandanın yanı sıra kazanılmak istenen çevreyi "koruma" ve harekete karşı olanları "sindirme" görevini de üstlenmişlerdi. Bu ortamda faaliyet göstermeye

* Dr, Osman Gazzi Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, egumussoy@ogu.edu.tr

başlayan Sırp ve Bulgar çeteleri örgütlenme ve çalışma biçimleriyle, bir süre sonra özgürlük mücadelesine girişen Osmanlı asker ve sivil aydınlarına da örnek olmuştur.¹

Rumeli kentleri arasında önemli bir ticaret ve kültür merkezi olan Selanik şehrinin gelişimi de yeni oluşum üzerinde etkiliydi.² Selanik'in sahip olduğu avantajlar ve konumundan dolayı, Makedonya adeta onun hinterlandı olarak kalmıştır. 19.yüzyılda Selanik'de okullaşma artarken burjuva olarak nitelendirebileceğimiz bir ticaret kesimi ve bürokratik sınıf da ortaya çıkmıştı. Bunlar kendileri gibi düşünen genç subaylarla birlikte İstanbul'daki yönetime karşı çıkma cesaretini gösterecek ve bu hareket daha sonra tüm Makedonya'ya yayılacaktır.³ Nitekim 1906 da Selanik'de kurulan "Osmanlı Hürriyet Cemiyeti" bu tarz bir harekettir. Gizli bir hareket olarak hücre⁴ esasına göre örgütlenen cemiyet kısa sürede Manastır kolunu oluşturarak Resne, Ohri, Üsküp, Gevgeli, Serez, Edirne ve Drama şubelerini açmıştır. Hızla büyüyen "Osmanlı Hürriyet Cemiyeti" 1907 yılında Avrupa koluyla birleşerek "Osmanlı Terakki ve İttihat Cemiyeti" adını almış ve hızla örgütlenmeye devam etmiştir.

10 Haziran 1908'de gerçekleşen Reval Buluşması⁵ ve Ocak 1908'de Avusturya-Macaristan'a Selanik'te demiryolu bağlantısı yapma hakkı verilmesi cemiyetin eylem planlarını hızlandırmıştır.⁶ Eyleme geçiş Resneli Niyazi örneğinde olduğu gibi bağımsız tepkiler şeklinde olacaktır ki, Ramsaur bu durumu şu şekilde açıklamaktadır: "Aslında ihtilâlin başlaması için Selanik'ten emir gelmesi gibi bir durum hiçbir zaman olmadı. Haberler bir gruptan diğerine ulaştıkça ayaklanma kendiliğinden büyüdü. Çünkü Makedonya'daki Jön Türk komiteleri kendilerini Selanik'ten aldıkları emirle hareket etmekle yükümlü görmüyorlardı."⁷ Öyle ki, eylemlerin bu şekilde başlamış olması İttihat ve Terakki merkezini dış müdahale konusunda endişelendirmiş ve konsolosluklara bir mektup yollayarak din ve mezhep ayrımı gözetmeksizin tüm imparatorluk halkının hakları için despotik yönetime karşı mücadele verdiklerini ve anayasanın ilanı ile kurtuluşun sağlanacağını belirtmişlerdi.⁸ İttihat ve Terakki yöneticileri hedeflerine ulaşmak için bir yandan da Makedonya'da yaşayan milletlerle

¹ Tanık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler*, C.I, İstanbul: Arba Yayınları, 1952, s. 51-52.

² Selanik'in etkileri konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. İlhan Tekeli-Selim İlkin, "İttihat ve Terakki Hareketinin Oluşumunda Selanik'in Toplumsal Yapısının Belirleyiciliği", *Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1071-1920) Birinci Uluslararası Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi Kongresi Tebliğleri*, Ankara,1980, s. 351-382.

³ Tekeli-İlkin, *a.g.m*, s.352.

⁴ İtalyan Carborani örgütünü örnek alan hücre yoluyla örgütlenme ordu, mason cemiyetleri ve Melâmi tarikatı gibi mevcut ve birbirini tanıyan kurum ve kuruluşları kullanmaları nedeniyle hızlı olmuştur. Tekeli-İlkin, *a.g.m*, s.373-374; Kemalettin Apak, *Ana Çizgileriyle Türkiye'deki Masonluk Tarihi*, İstanbul,1958, s. 34-38.

⁵ Reval (Bugünkü Estonya'nın başkenti Tallin) de biraraya gelen İngiltere Kralı VII. Edward ile Rus Çarı Nikola, Almanya, Avusturya yayılması ile Makedonya ve Boğazlar konusunu görüşmüşler sonuçta Makedonya'ya uygulanacak reform projeleri konusunda tam mutabakata varılmıştır. İngiltere ve Rusya Almanya'yı ürkütmemeye ve Reval görüşmelerinin Almanya'ya yönelik olmadığına dair bir izlenim vermeye çalışmışlar, Makedonya'da yapılacak reformu ön plâna çıkarmışlardır. Makedonya'nın ön plâna çıkarılması bu kez Osmanlı Devleti'nde Avrupa devletlerinin devleti paylaşmaya karar verdikleri düşüncesiyle endişe ve korkuya sebep olmuş, İttihat ve Terakki Cemiyeti harekete geçme zamanının geldiğini düşünmüşlerdi. Fahir Armaoğlu, *19.Yüzyıl Siyasî Tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları,1997, s. 600-601.

⁶ Tekeli-İlkin, *a.g.m*, s.375.

⁷ E.E. Ramsaur, *Jön Türkler ve 1908 İhtilâli*, Çev.Nuran Ülken, İstanbul: Sander Yayınevi, 1972, s. 154.

⁸ Tekeli-İlkin, *a.g.m*, s.375-376.

işbirliği yapmaya çalışmışlar ve Bulgar İç İhtilâlcî Örgütü'nden Türk çetelerine misafirperverlik gösterileceği sözünü almışlardı.⁹

Rumeli'deki hıristiyan halk kendilerine para veren ve tehdit eden Bulgar reisleri yanında "Bulgar", aynı yola başvuran Rumların yanında "Rum" olduklarını söyleyen bir durumdaydı. Baskı, tehdit ve geçerli şartlara göre taraf değiştirme sık rastlanan bir durum haline gelmişti.¹⁰ Rumlar, Sırlar ve Ulahlar ikiyüzlü bir siyaset izleyerek Bulgarlara karşı Müslümanların yanındaymış gibi görünseler de güçlü oldukları yerlerde istediklerini yapmaktan geri kalmıyorlardı. ¹¹ Bir iç mesele olmasına rağmen yabancı devletlerin müdahaleleri yüzünden bu özelliğini kaybeden Makedonya'da fesat kaynağı haline gelen kiliseler¹² ve vergi toplamak dahil kendi işlerini kendisi görmeye kalkışan çeteler devleti çok uğraştırmıştı.¹³ Kamuoyu oluşturmak için yazılı basından faydalanmaktan ve çıkarları gereği gerçek olmayan haberler yaymaktan bile çekinmemişlerdi. Örneğin Atina'da "Fransetya Uryan" isimli gazete "Ohri ve Kıroşava'da Arnavutlar ve Müslümanlardan kurulan bir çetenin Hıristiyan köylerine saldırarak 20 Bulgarı katl ettikleri" gibi doğru olmayan bir habere yer vererek kamuoyunu Müslümanlara karşı kışkırtmıştır.¹⁴ Osmanlı Devleti Atina dışında Paris gazetelerinde de yer verilen bu iddialar karşısında konuyu inceledikten sonra yanlışlığı kamuoyuna duyurmuştur.¹⁵

Makedonya'da Bulgar, Rum, Sırp ve Ulah komiteleri kendi çıkarları doğrultusunda nüfuzlarını arttırmaya çalışırken Avrupa'nın müdahalesi de kaçınılmaz hale gelmişti. İngilizler, Avusturyalılar, Ruslar, Fransızlar ve İtalyanlar bölgeye incelemelerde bulunmak ve bu bölgenin ıslahını sağlamak üzere maaşlı sivil memurlar göndermiş¹⁶ ve bunlar pek çok yerde Bulgarların sevinç gösterileriyle karşılanmışlardı. Zaten Rusya sivil memurları Bulgar metropolidine misafir olmuş ve onun yürüncesinden çıkamamıştır. "Ohri ve köylerinde Bulgarların açlıktan ölmekte oldukları" gibi propagandalarla Avusturyalı sivil memurları da kendi taraflarına çekmeye çalışmışlardır.¹⁷ Müslüman halk ise bu saldırılar karşısında yönetimden ve düzensizlikten kaynaklanan sorunlar altında ezilmekte olup komite korkusundan kendi çiftliklerine bile gidemez olmuşlardı. Hatta bir kısmı Amerika¹⁸'ya giderek zenginleşen Bulgarlara bu çiftlikleri satmaya başlamışlardı.¹⁹

Bu dönemde 1858 Arazi Kanunnamesi'nin toprak düzeni üzerindeki sınırlamaları kaldırmasından sonra ülkenin pek çok yerinde olduğu gibi Makedonya'da da tarımda kapitalist ilişkiler güçlenmiş ve çiftliklerin sayısı artmıştır. Halkın en fazla

⁹ Tekeli-İlkin, *a.g.m.*, s.376.

¹⁰ Hüseyin Cahid "Siyasiyât-Makedonya"*Tanin*, numro 351, 14 Şaban 1327/17 Ağustos 1325

¹¹ İrtem, *a.g.e.*, s.383.

¹² Kiliselerin oynadığı aktif rolü ve verdiği desteği arşiv belgelerinde de açıkça görmek mümkündür. Örneğin olaylar sırasında zarar gören Bulgarlara, Manastır Bulgar Metropolidi tarafından dağıtılmak üzere Eksarhane'den Selanik Bankasına 11 bin kûsur lira gönderilmiştir. *BOA, TFR.1.A 21/2025*.

¹³ Hüseyin Cahid "Siyasiyât-Makedonya"*Tanin*, numro 350, 7 Şaban 1327 /11 Ağustos 1325.

¹⁴ *BOA, TFR, 1.A 18/1758*.

¹⁵ *BOA, TFR 1.A. 18/1758*.

¹⁶ Ahmed Refik, *İnkılâb-ı Azîm*, (11 Temmuz 1324), İstanbul: Asır Matbaası, 1324-1326, s.15.

¹⁷ *BOA, TFR.1.A 19/1829*.

¹⁸ Konsolosluk kayıtlarına göre 1904 yılında 3000, 1905 yılında 7000, 1906 yılının ilk yarısında 15000 kişi Makedonya'dan ABD'ye göçetmiştir. Tekeli-İlkin, *a.g.m.*, 362.

¹⁹ İrtem, *a.g.e.*, s.383-384.

meşgul olduğu iş tarım sektörü olup daha sonra zanaatçılık, ticaret ve hayvancılık gelmektedir. Amerika'nın pazara girmesi, düşük fiyatlı ürün sürümü karşısında rekabet etmekte zorlanan Makedonya bir de Amerika'ya göç vermeye başlayınca çalıştıracak işçi bulmakta zorlanır olmuştur. Orada zengin olup geri dönenler ise daha önce belirttiğimiz gibi büyük çiftliklere sahip olmaya başlamışlar ve bu süreçte bölge ekonomisinde ciddi dönüşümler meydana gelmiştir. Bu arada bürokrasi, eğitim gibi diğer alanlarda da değişimler yaşanmış, şehirleşme ile birlikte siyasal hareketlilik de artmıştır.²⁰

1900'lü yılların başında Makedonya ve Ohri'de bu gelişmeler yaşanırken Türk-Müslüman unsurun içinden çıkan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin giriştiği hürriyet mücadelesi mevcut hükümete büyük bir yük getirecek bu kez onların faaliyetlerini araştırıp engellemek için Rumeli'ye kuvvet sevkedilecektir. İttihat ve Terakki'ye dolayısıyla meşrutiyet mücadelesine en yoğun destek veren bu anlamda devleti uğraştıran yerlerden birisi de Ohri'dir. Makalemizde Ohri'nin verdiği destek ve meşrutiyete katkıları incelenecektir.

1. Ohri ve İttihat Terakki

Ohri Makedonya'nın Arnavutluk sınırında ve kendisiyle aynı ismi taşıyan göl kenarında kurulu bir şehirdir. Şehirde Türkler, Makedonlar, Arnavutlar, Romanlar, Sırlar ve Ulahlar yaşamaktadır. 1385'den 1912 yılına kadar Osmanlı hakimiyetinde kalan Ohri, Slavların kullandığı Kril alfabesinin de doğum yeridir. Alfabenin mucitleri Ortodoks din adamları Kril ve Metodi kardeşlerden dolayı burası aynı zamanda Ortodoksluğun merkezi olarak da kabul edilmiştir.²¹

Müslüman halkı Türk ve Arnavutlardan, gayri Müslim halkı da Ulah ve Sırlarla Bulgarca konuşan ekzarşist ve patriarşistlerden -Bulgar ekzarhını ve Rum patriğini tanıyanlardan- oluşan Ohri kazasının merkezinde bir Bulgar metropolidi de yaşamaktaydı. Ayrıca kaza sınırlarında içinde zaman zaman Müslüman Arnavutlar tarafından da ziyaret edilen Rum papazların yaşadığı bir Saltık Manastırı bulunmaktaydı.²² Anlaşılacağı üzere Ohri farklı unsurların oluşturduğu ve birbirine ters düşen menfaatler yüzünden de zaman zaman sorunların yaşandığı bir yerdi. Makedonya için geçerli olan şartlar ve sorunlar, Ohri içinde sonuna kadar geçerliydi.

Konumuz açısından Ohri ile İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ilişkilerine geçmeden önce burada yaşanan bazı gelişmelerden bahsetmek gerekir. Ohri Kaymakamlığı yapmış olan Süleyman Kâni Bey²³ kendisinin kaymakamlığı sırasında

²⁰ Tekeli-İlkin, *a.g.m.*, 362-365.

²¹ Aydemir Yaşar-Hayber Abdülkadir, "Makedonya Ohri Arşivinde Türkçe Yazmalar Kataloğu", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı 41, Bahar 2007.

²² Süleyman Kâni İrtem, *Yıldız ve Jön Türkler*, haz. Osman Selim Kocahanoğlu, İstanbul: Temel Yayınları, 1999, s.385.

²³ Süleyman Kâni İrtem, imparatorluğun en sancılı döneminde Manastır, Menlik, Ustrumca, Rupçoz, Vodine ve Ohri gibi kazalarda kaymakamlık yapmıştır. Aynı zamanda İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin gizli üyesidir. Daha sonra da İstanbul şehreminiği ve valiliği yapmıştır. Cemiyetin faaliyetlerini görmezden gelmesi ve merkezden gönderilen beyannameleri Eyüp Sabri ile birlikte sadeleştirerek asılmasını sağlaması cemiyet üyesi olduğunun sadece birkaç göstergesidir. Hayat hikâyesi ve faaliyetleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Süleyman Kâni İrtem, *Abdülhamid Devrinde Hafiyelik ve Sansür*, İstanbul: Temel Yayınları, 1999.

Yüzbaşı Mısırlı Aziz Bey'in Ohri'de bir "Cemiyet-i İslamiye"²⁴ kurduğunu ve Enver Bey'in bu cemiyetin otuzdan fazla üyesini 1905 yılı sonbaharında İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne katmayı başardığını kaydetmiştir. Bu cemiyet Ohri'de uzunca bir süre İttihat ve Terakki Cemiyetinin gelişimini gizlemeye yaramıştır. Daha sonra nitelikleri ve çalışmaları ile takdir edilen üyelerinin İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne dahil edilmesiyle bir anlamda ön eleme yapılmış böylece Ohri'deki İttihat ve Terakki örgütlenmesi daha sağlam ve kuvvetli olmuştur. Süleyman Kâni Bey de bu cemiyeti saraya doğrudan bilgi ulaştırarak ikinci sınıf redif alayı kumandanı Rıza Bey'e karşı Müslümanların Bulgarlara karşılık vermek üzere böyle bir örgütlenme içinde olmalarını haklı göstermek için kullanmıştır. Ohri'deki bu İslam Cemiyeti Nisan 1908'e kadar faaliyetlerine devam etmiş, bu tarihten sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti perde arkasından çıkarak işleri doğrudan ele almıştır.²⁵ İttihat ve Terakki teşkilatlanma aşamasını Ohri'de bu şekilde takibata uğramadan rahat geçirmiştir.

Ohri reji memuru Nufel Ağa, Ohri'li Sinan, Hacı Yahya, İsmail Ağazade Sabri burada İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne ilk kaydolan kişiler olmuştur. Annesi Ohri'li olan Eyüp Sabri Bey²⁶'de bu sıralar Ohri'ye gelmiş ve Nufel Ağa, Lütfü Efendi ve Halil Efendi²⁷ kendisini Dalyan mesiresinde ağırlayarak görüş alışverişinde bulunmuşlardır. Eyüp Sabri Bey'in Ohri'deki İttihat ve Terakki mensupları ile tam kaynaşması ise Enver Bey'in Ohri'ye gelişi sırasında olmuştur. Enver Bey ve Eyüp Sabri bugünleri gündüz Bulgar komitesi ile ilgili bilgi toplayıp geceleri de cemiyete üye katmaya çalışarak geçirmişlerdi. Enver Bey'in gelişine kadar Ohri'den cemiyete yemin ederek katılmak isteyenler Manastır'a yönlendirilirken bu tarihten sonra Enver, Eyüp Sabri ve Sinan efendilerden oluşan bir tahlif (yemin) heyeti oluşturulmuş ve Enver Bey'in Ohri'den ayrılışına kadar yaklaşık kırk kişi cemiyete katılmıştır. Enver Bey gitmeden Eyüp Sabri, Nufel Beyler ve Nimetullah Ağa'dan oluşan bir kaza merkez heyeti de kurulmuştu. Sandık eminliği ve katipliğe Eyüp Sabri, umûmi rehberliğe Sinan Efendi, üye mülazımlıklarına da Cemil Efendi ve Halil Efendi getirilmişlerdi.²⁸ Ohri'de İttihat ve Terakki Cemiyeti Enver ve Eyüp Sabri Bey'in çalışmalarıyla bu şekilde kurulmuştu. Gizli bir şekilde cemiyet mensubu olan Süleyman Kâni Bey ve Kumandan Miralay

²⁴ Yüzbaşı Aziz Bey Bulgar komitecilerinin verdikleri zararlara Müslümanların da aynı şekilde karşılık vermeye hakları olduğunu her fırsatta dile getiriyor ve ortak bir tavır için teşvikte bulunuyordu. Halkın sabrı taşmış olduğundan eşraftan bazı kişilerle Aziz Bey arasında "zarara zarar, kana kan" esasına dayalı bir "Cemiyet-i Hususiye-i İslamiye" kurulması konusunda anlaşma sağlanmıştı. Mayıs 1907'de kurulan ve idare heyetini Yüzbaşı Aziz Bey, Debrelî Muharrem Ağa, Ohri'li Sami, Şaban Ağazade Lütfi, İsmail Ağazade, Sabri Efendilerin oluşturduğu bu cemiyet önce icraat için beş kişilik bir İslam çetesi teşkil etmiş daha sonra bu sayı yediye çıkarılmıştır. İlk icraat olarak 22 Temmuz 1907 günü bir Müslüman çiftliğine saldıran üç Bulgar pusuya düşürülerek öldürülmüştür. Daha sonra da bu tarz eylemler devam etmiştir. Bulgarlar verilen karşılık üzerine Meşrutiyetin ilanından üç ay önce saldırılarını bırakmak zorunda kalmışlardır. İrtem, *a.g.e.*, s. 387.

²⁵ İrtem, *a.g.e.*, s.296-297.

²⁶ Eyüp Sabri (Akgöl) 1878'de Manastır'da doğmuştur. Askerlik görevinin büyük kısmını Rumeli'de resnelî Niyazi Bey gibi Bulgar ve Sırp gerillacıları ile çarpışarak geçirmiştir. İttihat ve Terakki'nin II. Meşrutiyet mücadelesinde büyük hizmeti görülmüştür.

²⁷ Ohri'de Ziraat Bankası kâatibi olan Halil Bey buraya ilk geldiğinde "Cemiyet-i İslamiye"ye katılmaya davet edildiğinde İttihat ve Terakki ile aynı cemiyet olduğunu zannederek Manastır'da yemin ederek cemiyete katıldığını söylemiştir. İrtem, *a.g.e.*, s.388.

²⁸ İrtem, *a.g.e.*, s.389-390.

Hamid Beylerin çoğu şeyi görmezden gelmeleri de onların işini kolaylaştırmıştı.²⁹ Eyüp Sabri Bey'in şahsî özellikleriyle halk arasında sevilip sayılan bir kişi haline gelmesi de cemiyetin Ohri'deki gelişiminde etkili olmuştu.

Bu arada Süleyman Kani Bey Bulgar komiteleri³⁰ ile İslam çetesi arasındaki kavgaya son vermiş ve iki taraf arasında bir yakınlık kurmayı başarmıştı. Ancak bu kez de cemiyetin açıkça propagandaya girişmesi Bulgarları tedirgin etmeye başlamıştı. Ohri Metropolitini Metodi Efendi bir problem yaşanmaması için büyük çaba harcamıştı. Bulgarlar hükümet aleyhinde söylenen kötü şeylerden düzenin bozulacağı, kargaşalık yaşanacağı endişesini yaşamaya başlamışlardı. Metropolitin bu konudaki endişelerini gidermek için cemiyet onlara da ittifak teklif etmeyi kararlaştırmış, müderris Hacı Mustafa, Belediye Başkanı Şeyh Yunus, reji memuru Nufel, yüzbaşı Mehmed Ali ve süvari mülazımı Ziya Efendilerden oluşturulan bir heyet bu iş için görevlendirilmişti. Metropolit, heyeti ve tekliflerini iyi karşılayıp ilgi göstermekle birlikte kesin bir yanıt vermemiş ancak Bulgarlardan 17 kişi yemin ederek cemiyete katılmıştı.³¹ Niyazi Bey de daha sonra Struga Bulgarlarını cemiyete davet için bir mektup yazmış ancak mektup Bulgarcaya çevrilirken "ikiyüz vatan fedaisi namına Niyazi" yerine "iki yüz anarşist adına Niyazi" denilmesi cemiyete bakışı değiştirmiş ve bu yanlışlığı düzeltmek için çok uğraşmak gerekmişti.

Ohri ile İttihat ve Terakki Cemiyeti ilişkileri çerçevesinde Ohri'li olan ve yaptıkları işlerle ön plâna çıkan İbrahim Temo (diğer adıyla Ethem)'dan da bahsetmek gerekir. İbrahim Temo, Ohri'nin Struga kasabasında doğmuştur. Arnavut³² bir aileye mensup olan İbrahim Temo tıp eğitimi almış ve Mekteb-i Tıbbiye'den arkadaşları İshak Sükûti, Mehmed Reşid ve Abdullah Cevdet ile birlikte 3 Haziran 1889'da İttihâd-ı Osmanî Cemiyeti'ni kurmuştur. Kuruluştan bir önceki yaz tatilinde Brindisi ve Napoli'deki mason loncalarını gezen İbrahim Temo, İtalyan Carbonari örgütü hakkında bilgi sahibi olmuştu. İttihat ve Terakki üzerindeki Carbonari etkisi buradan gelmekteydi ve hücre tipi örgütlenme şeklinin bir göstergesi olarak İbrahim Temo'nun cemiyetteki kod numarası 1/1 yani birinci hücrenin birinci üyesiydi.³³ Paris'teki Jön Türklerle ilişki kurulduktan sonra cemiyetin ismi Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti

²⁹ Ohri'de kaymakam ve kumandanın da cemiyete bağlılığı nedeniyle bir serbestlik hakimdi. Eyüp Sabri Bey Ohri köylerinde rahatça dolaşıp faaliyetlerine devam etmiş, yanındakiler de Ohri hükümet konağına gelerek tanıdıklarını ziyaret etme cesaretini göstermişlerdi. Cemiyet hakkında hayli bilgi sahibi olmuş olan bir jandarma yüzbaşı ve bir polis komiseri zarar vermelerine imkan kalmadan Ohri'den uzaklaştırılmıştı. Cemiyet aleyhinde İstanbul'a ihbarda bulunmaya kalkan bir avukatın telgrafını da telgrafhane müdürü selim bey göndermeyerek cemiyet merkezini de haberdar etmişti. İrtem, *a.g.e.*, s.411-412.

³⁰ Ohri'deki Bulgar komitelerinin faaliyetleri için bkz. BOA TFR. 1.A 6/566, 7/ 654, 19/1837, 21/2025, 21/2067, 31/3014,

³¹ İrtem, *a.g.e.*, s.420.

³² II. Meşrutiyet döneminde Arnavut ulusçuluğu ve İttihat ve Terakki ile ilişkileri için bkz. Bilgin Celik, *İttihatçılar ve Arnavutlar*, İstanbul, Bûke Yayınları, 2004; Nuray Bozboru, *Osmanlı Yönetiminde Arnavutluk ve Arnavut Ulusçuluğunun Gelişimi*, İstanbul: Boyut Kitapları,1997.

³³ E.E. Ramsaur, *Jön Türkler ve 1908 İhtilâli*, çev. Nuran Ülken, İstanbul, 1972, s.31-32, M.Sükrü Hanioglu, *Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük*, C.I, İstanbul: İletişim Yayınları, 1985, s.7; İbrahim Temo, *İbrahim Temo'nun İttihat ve Terakki Anıları*, İstanbul: Arba Yayınları, 2000, s.17; Sina Akşin, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, İstanbul: Gerçek Yayınevi 1980, s.17; P. Bartl, *Millî Bağımsızlık Esnasında Arnavutluk Müslümanları (1878-1912)*, İstanbul: Bedir Yayınları,1998, s.260.

olarak değiştirilmiştir.³⁴ Çoğunluğunu üçüncü ordudan subayların³⁵ oluşturduğu cemiyete daha sonra başkaları da alınmıştır

Merkezi Paris'te olan İttihat ve Terakki Cemiyeti ile merkezi Selanik'te olan Osmanlı Hürriyet Cemiyeti 27 Eylül 1907 tarihinden itibaren Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti adı altında birleşmiştir.³⁶

İbrahim Temo cemiyete üye kazanımına çalıştığı gibi Paris Kongresi sonrasında Ahmed Rıza Beyin düzenlediği toplantılara da katılarak 8 maddelik bir program sunmuştur. İlköğretimin önemine işaret edilen bu programda çocuk sayısı kırkı geçen köy ve semtlerde günde 2 saat kendi dillerinde eğitim imkânının sağlanması ve alfabede ıslahat gibi oldukça radikal değişiklikler öngörülmüştür. İbrahim Temo'ya bu nedenle "Latinci" ismi takılmıştır.³⁷

İbrahim Temo "Musavver Cihan" dergisine yazdığı makaleler yüzünden yaz tatili için gittiği Ohri'de tutuklanarak İstanbul'a getirilmiş, Yıldız Sarayı'nda sorgulanarak serbest bırakılmıştır. Daha sonra da birkaç kez tutuklanarak sorgulanan İbrahim Temo'nun katıldığı en önemli eylemlerinden birisi 5 Ekim 1895'de İstanbul'da bir beyanname hazırlayarak dağıtmaktı. Bu beyanname sıkıntılarını istibdattan kaynaklandığı ve hürriyet istekleri yer almaktaydı. Ayrıca Fransızca bir mektup kaleme alarak büyük devletlere ve saraya gönderen İbrahim Temo, yabancıların dikkatlerini bu mesele üzerine çekmek istemişti. Bir süre sorgulandıktan sonra delil yetersizliğinden serbest bırakılan İbrahim Temo Ergani'ye tayin edilince Romanya'ya kaçmış ve bir süre sonra cemiyetin Balkanlardaki lideri durumuna gelmişti. Avrupa şehirlerindeki Jön Türk liderleri ile görüşmeler gerçekleştiren İbrahim Temo cemiyetin II. Abdülhamid'e karşı düzenlediği suikastlerde aktif rol almış³⁸, 1906 yılında Romanya merkez şubesinin başına geçtiği gibi Filibe, Sofya başta olmak üzere yeni şubeler açılmasına öncülük etmişti. Köstence'de bir gazete çıkarılması düşünülmüş ise de Osmanlı yönetiminin karşı koymasına üzerine vazgeçmişti.³⁹ Görüldüğü üzere istibdada karşı meşrutiyet mücadelesini yurt dışında da sürdüren İbrahim Temo ancak meşrutiyetin ilanından sonra İstanbul'a geri dönmüştü.⁴⁰ Bir süre sonra cemiyetle yolları ayrılmasına rağmen İbrahim Temo Ohri'li bir meşrutiyet fedaisi olarak tarihteki yerini almıştır. Kendisi de bu mücadelesini "İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin Teşekkülü ve Hidemât-ı Vataniyye ve İnkılâb-ı Millîye Dair Hatırâtım"⁴¹ başlığı altında anlatmıştır.

³⁴ Tunaya, *a.g.e.*, s.19.

³⁵ Türk subaylarının cemiyete bu kadar ilgi göstermesinin sebepleri arasında milliyetçi duyguların yanı sıra kişisel, acil nedenler ve kendilerine düzeltme teklifiyle gelenleri can kulağıyla dinlemeleri de vardı. Ramsaur, 134.

³⁶ Ramsaur, *a.g.e.*, s.142.

³⁷ Çelik, *a.g.e.*, s.91; Temo, *a.g.e.*, s.158-159.

³⁸ İran Şahı Nasreddin'in öldürülmesi üzerine İbrahim Temo "Darısı Abdülhamid'in Başına" başlıklı bir kaside hazırlatarak bunu İttihat ve Terakki adına astırmış böylece padişah karşıtlığını açıkça göstermiş ve 1896-1897 yıllarındaki suikast girişimlerinin aktörü olarak yer almıştır. Şükrü Hanioglu, *Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük(1889-1902)*, c.I, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 123, 262.

³⁹ İbrahim Temo, *İttihat ve Terakki Cemiyetinin Teşekkülü ve Hidemât-ı Millîyye Dair Hatırâtım*, Mecidiye, 1939, 112.

⁴⁰ Şükrü Hanioglu, "İbrahim Temo" *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c.21, İstanbul, 2000, s.354-355.

⁴¹ Hatırât ilk olarak 1939 yılında Mecidiye'de orijinal adıyla daha sonra 1987 yılında İstanbul'da "İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin Kurucusu ve 1/1 No'lu üyesi İbrahim Temo'nun İttihat ve Terakki Anıları" ismiyle tekrar basılmıştır.

İbrahim Temo sadece meşrutiyet fedaisi değil aynı zamanda Ohri bir Arnavut milliyetçisiydi.⁴² Arnavut komiteleriyle irtibat halinde olup onlara yardımda bulunduğu, kongrelerine katıldığı gibi onlar adına otonomi isteyen beyannameler hazırlamaktan da geri kalmamıştı.⁴³ İbrahim Temo'nun Arnavut kimliğiyle yaptığı bu işler cemiyeti rahatsız etmemiş, cemiyetin kurucusu ve fedaisi olma özelliğini korumuştur. İttihat ve Terakki Rumeli'de Arnavut, Boşnak, Hırvat gibi unsurların bölünmesini değil Osmanlı potasında birleşip hürriyet ve meşruti idare altında yaşamalarını amaçlamıştı. Ohri, Resne ve Manastır'da İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne girmek için gelen Arnavutlar cemiyetin kuralları gereği bazı şartlara tabi tutulmuşlar ancak dışlanmamışlardı.⁴⁴

Resneli Niyazi Bey'in hatıralarında da belirttiği gibi Resneliler ve Ohrililer Rumeli'de vatanperverlik ve kahramanlıklarıyla ünlüdür. Özellikle ileride meşrutiyet mücadelesine de değineceğimiz Ohri Redif Taburu 1877-1878 Rus Savaşı'nda dillere destan bir kahramanlık göstererek birkaç önemli nişan kazanmıştır.⁴⁵ Eyüp Sabri Bey'in öncülüğünde içinden çıkardığı birliklerle de İttihat ve Terakki'nin en güvenilir merkezlerinden biri olduğunu göstermiştir.

2. Meşrutiyet Mücadelesi

19. yüzyıla gelindiğinde Ohri ve Resne Türk ve Müslüman nüfusa sahip olmakla birlikte Bulgar ve Arnavut çetelerinin en fazla faaliyet gösterdiği yerler arasındaydı.⁴⁶ 1908 inkılâbından önce ilk isyanı düzenleyen ve 1897 Yunan Muharebesi'ndeki cesaretiyle tanınan Resneli Niyazi Bey'in İttihat Terakkinin oluşumu sırasında Enver Paşa tarafından cemiyete kaydı yapılmıştı. Cemiyet Resne'de sevilmesi ve etkili olacağı düşüncesiyle onu desteklemiş ve Resne Kumandanlığına tayini çıkartılmıştı. Niyazi Bey Resne'ye tayin edilirken Eyüp Sabri Bey'in de Ohri'ye tayini çıkarılmıştı ki o da bölgesinde sevilen bir kişiydi. Niyazi Bey 1319 Makedonya Bulgar ihtilaline kadar Ohri'de askerî debboy⁴⁷ görevindeydi. Niyazi ve Eyüp Sabri Beylerin kendi memleketlerinde görev yapmaları İttihat Terakki ve memleket için büyük şanstı. Hem bölgelerini Bulgar çetelerinin zulmünden koruyacak hem de cemiyetin teşkilatlanmasına katkı sağlayacaklardı. Niyazi Bey çetelerle mücadeleye daha fazla önem verirken Eyüp Sabri Bey'in cemiyetin teşkilatlanmasına çalıştığı görülmüş ve bir süre sonra Ohri Manastır vilayetinde en güvenilir ve teşkilâtlı bir merkez haline gelmişti.⁴⁸

İttihat ve Terakki Cemiyeti giriştiği meşrutiyet mücadelesinde Reval buluşmasından sonra derhal harekete geçerek mücadele kararı almıştı. Böylece memleketin parçalanmasının önüne geçilecek ve istibdada karşı da mücadele edilecekti. Gerçek bir çözüm arayışında olan ve Reval buluşmasından sonra “üç gün uyuyamayacak”⁴⁹ kadar rahatsız olan Niyazi Bey bir süre düşündükten sonra bir çete

⁴² Berkes, *a.g.e.*, s.202,424.

⁴³ Hanioglu, *a.g.e.*, s.628.

⁴⁴ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s.173.

⁴⁵ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s.172-173.

⁴⁶ Mustafa Ragıp, *Manastır'da Patlayan Tabanca*, Haz. Raçhan Aktaş, İstanbul: Bengi Yayınları, 2007, s.131.

⁴⁷ Debboy, Fransızca kökenli bir kelime olup “depo” anlamındadır. Osmanlı Devleti'nde askerî bir tabir olarak kullanılmıştır. Mustafa Ragıp, *a.g.e.*, s.131, 11.dipnot.

⁴⁸ Mustafa Ragıp, *a.g.e.*, s.132.

⁴⁹ Feroz Ahmad, *İttihat ve Terakki(1908-1914)*, Çev. Nuran Ülken, İstanbul: Sander Yayınları, 1971, s.17.

tertiple ederek dağa çıkma kararı almıştır. Niyazi Bey bu kararı alırken aynı zamanda tek başına hareket etme sorumluluğunu da üzerine alıyordu çünkü bu şartlarda cemiyetten hemen yardım almak zordu.⁵⁰

Niyazi Bey merkezi yönetime muhalefetin en yoğun olduğu Ohri'ye yakın bir bölgede dağa çıkmıştı. Ohri'de muhalefetin askerlerin sabah içtimasında “yaşasın padişah” yerine “yaşasın millet” diye bağırarak kadar güçlü olduğu bilinmekteydi. Olayın bu boyutlara varmasından hükümet son derece rahatsızlık duymakta ve çare aramaktaydı⁵¹

Niyazi Bey'in isyan ederek dağa çıkmasından önce Makedonya'da çeşitli unsurların oluşturduğu çeteler Müslüman halka zor günler yaşatmıştı Özellikle Ohrililer bu zulüm ve kötü davranışlardan çok zarar görmüşlerdi. Sırf bu zulümlere son vermek için hiçbir siyasi görüşü olmayan ve özellikle asker kaçaklarının katılımıyla Ohri'li Emin isimli kişinin etrafında bir çete kurulmuştu. Amaç Ohri'nin Müslüman köylerini saldırıdan ve yağmadan korumaktı. Bir anlamda jandarmalık yapan bu çete dağa çıkarak faaliyete geçmişti. İttihat ve Terakki gerektiğinde güvenilir bir sığınak olabileceği düşüncesiyle çeteye yakınlaşmaya çalışırken hükümet diğer çetelerde olduğu gibi Manastır jandarma taburu kumandanı Rıfat Bey eliyle bunu da takibata almıştı. Rıfat Bey'in sıkı takibi cemiyeti rahatsız etmiş ve Manastır merkezi tarafından idama mahkûm edilmişti. Aslında Rıfat Paşa sadece aldığı resmi emri uygulayan, padişaha çok bağlılığı olmayan bir kişiydi ve eniştesi Fuat Bey onu cemiyete katarak idamdan kurtarmaya çalışmıştı. Selanik merkezi Rıfat Paşa'nın durumunu incelemek üzere Erkân-ı Harp Binbaşı Enver Bey'i bu iş için görevlendirmişti. Enver Bey onu cemiyete kazandırmanın daha doğru olacağını düşünmüş ve hakkındaki idam kararı kaldırıldıktan sonra cemiyete yeminle kaydı yapılmıştı. Rıfat Paşa'nın bu şekilde bertaraf edilmesiyle Ohri'li Emin çetesi de takibattan kurtulmuştu.⁵²

Niyazi Bey Reval buluşmasından 5 gün sonra 28 Haziran 1908'de harekete geçme düşüncesini belediye başkanı Cemal ve Polis komiseri Tahir Efendilerle paylaşmış ve onlardan aldığı destekle yoluna devam etmişti.⁵³ 3 Temmuz'da hazırlıklarını tamamlayan Niyazi Bey dağa çıkmaktaki amacını ve istibdatla mücadelesini belirtmek üzere bir beyanname yayınlarak hükümet ve padişaha karşı isyan bayrağı açıldığını ve inkılâp uğruna yaşamak yada ölmek için çalışacaklarını açıklamıştı. 4 Temmuz'da Ohri halkına hitaben yazdığı bir bildiri de hükümete ödedikleri vergiyi bundan sonra kendi adamlarına ödemelerini istemiş ve karşılığında mal ve namuslarını koruma sözü vermişti. ⁵⁴ Bütün bunlar da Ohri halkının meşrutiyet mücadelesine verdiği destek açısından önemliydi.

Niyazi Bey'in İstile istikametinde dağa çıktığı haberini Manastır mıntıkası kumandanı Osman Hidayet Paşa üçüncü ordu müşiri İbrahim Paşa'ya bildirmişti. ⁵⁵ Olayın haber alınmasından sonra hükümetin emirlerini uygulamak üzere Şemsi Paşa'nın bölgeye gönderilmesi kararlaştırılmıştı. Alaylı bir subay olan ve harbiyeli subaylara kin besleyen Şemsi Paşa kendisini seven Arnavutlardan bir fedai birliği

⁵⁰ Mustafa Ragıp, *a.g.e.*, s.154, Ahmed Refik, *a.g.e.*, s.38.

⁵¹ Tefik Çavdar, *Talât Paşa*, İstanbul: İmge Kitabevi, 2001, s.109.

⁵² Mustafa Ragıp, *a.g.e.*, s.365-366.

⁵³ Mustafa Ragıp, *a.g.e.*, s.156-157.

⁵⁴ Ahmad, *a.g.e.*, s.22, Mustafa Ragıp, *a.g.e.*, s.162.

⁵⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Resneli Niyazi Hatıratı*, İstanbul: Örgün Yayınevi, 2003, s.13.

oluşturarak Niyazi Beyin peşine düşmüştü. İstanbul Hükümeti dağa çıkan Niyazi, Eyüp Sabri ve Enver Bey çetelerinin ortadan kaldırılması, Firzovik'de toplanan 30 bin Arnavutun ve Anadolu redif taburlarının kazanılmasını istemişti ancak bunların hemen hiç birisinin gerçekleştirilemeyeceği kısa bir süre sonra görülecekti.⁵⁶ Bu durumda cemiyet daha önce değindiğimiz Ohri Emin olayında gizlice cemiyete kaydı yapılan Rıfat Paşa'dan Manastır'a gelecek olan Şemsi Paşa'yı ikna etmesi istenmiştir. Şemsi Paşa, Rıfat Paşa'nın kayınpederi olduğundan bu iş ona havale edilmiştir. Şemsi Paşa çok iyi tanımadığı Rıfat Paşa'ya ihtiyatlı yaklaştığından gizli bilgileri vermekten kaçınmıştır. Rıfat Paşa isyanın her yana yayıldığını söyleyerek kendisini vazgeçirmeye çalışsa da başarılı olamamıştır.⁵⁷ Yanında getirdiği kuvvetlerle düzeni sağlamaya kararlı olan Şemsi Paşa mevcut durumu öğrenmeye çalışırken Ohri Kumandanı Miralay Hamid Bey'i telgraf başına çağırmıştır. Hamid Bey'den Niyazi Bey çetesinin son durumunu öğrenen Şemsi Paşa başkente bir telgraf göndererek Niyazi Bey çetesinin İstarova, Çermenika ve Lefošte karyeleri⁵⁸ olmak üzere 3 kola ayrılmış olduklarını tespit ettiklerini ve kendisinin Resne'ye gideceğini bildirmiştir.⁵⁹

Bu arada Niyazi Bey'e destek vermek için Manastır çetesinin yanı sıra Yüzbaşı Resneli Osman Bey'in idaresinde Filorina'dan, Jandarma binbaşısı Naşid Bey'in idaresinde Serfiçe'den ve Eyüp Sabri'nin idaresinde Ohri'den çeteler toplanması kararlaştırılmıştır. Florine ve Serfiçe çeteleri asıl olarak Niyazi Bey'i takviye etmek, Manastır çetesi ise Şemsi Paşa'ya pusu kurarak etkisiz hale getirmek için çalışma kararı almışlardı.⁶⁰

Bütün bunlar yaşanırken yoluna devam eden Niyazi Bey Resne'den ayrıldıktan sonra çetesini girişte bulunan kirazlık bahçelerinde bırakarak gizlice Ohri'ye girmiş ve Ohri Mahmur Ağa'nın evine misafir olmuştu. Burada Arnavut Toska komitesi reisi Çerçis'e bir mektup yazarak birleşmeleri gerektiği düşüncesiyle görüşme teklif etmişti. Ancak kendilerini takip etmek üzere Resne'den bir kuvvetin yola çıktığını duyunca cevabı beklemeden çetesini alarak Kroşişte köyüne gitmeye karar vermişti.⁶¹ Ohrililer "sizin gibi vatan yolunda canını vermeye gidenlere her şeyimizi vermeyi bir vazife biliriz" diyerek bağlılıklarını bildirdikleri gibi matara başta olmak üzere yiyecek-giyecek ihtiyaçlarını da gidermişlerdi. Eyüp Sabri Bey, Niyazi Bey'e bir gün dinlenmesini, birliklerini güvenli bir yer olan Değirmenlik'de ağırlayabilecekleri teklifini getirmişse de Niyazi Bey bu nazik teklifi kabul etmemiş ve sorumlu bir kumandan olarak birliğinin başına dönmek istemişti. Kirazlık mevkiinde beklerken iki kişinin kaçarak izlerini kaybettirmesi de onları aceleye sevk etmişti. Resneli Niyazi Bey bugünleri anarken "Ohri gibi bütün halkı ve münevverleri İttihat ve Terakki Cemiyeti içinde vazife almış bir yerde, bizim için yapacak bir iş yoktu. Burada Kolağası Eyüp Bey gibi etrafın ve teşkilatımızın itimadını kazanmış bir dayanağımızın bulunması bize kâfi geliyordu"⁶² diyerek Ohri halkına ve Eyüp Sabri Bey'e duyduğu güven ve sevgiyi dile getirmiştir.

⁵⁶ Çavdar, *a.g.e.*, s.109-110 ; Ahmed Refik, *a.g.e.*, s.40-42.

⁵⁷ Mustafa Ragıp, *a.g.e.*, s.379-385.

⁵⁸ Bunlar Ohri kazasına bağlı köylerdir.

⁵⁹ Mustafa Ragıp, *a.g.e.*, s.393-394.

⁶⁰ Mustafa Ragıp, *a.g.e.*, s.360-362.

⁶¹ Ahmed Ziya, *Meşrutîyet Uğrunda*, İstanbul, 1327, s. 10; Mustafa Ragıp, *a.g.e.*, s.612.

⁶² Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s.232-233.

Ohri'den ayrılarak yoluna devam eden Niyazi Bey'e Bulgar komitelerinin ve Toska komitesinin kendisine katılacakları yönünde haberler gelmeye başlamış böylece en azılı çetelerin bile inkılâp uğruna kendisiyle birleşecekleri görülmüştü. 24 Haziran'da Ohri ile Debre arasındaki Mesih Bey Karakoluna gelen Niyazi Bey'e iki asker ile eşkıya takibi için Manastır'a gelen ve geçici olarak bu karakolun müfreze kumandanlığına tayin edilen Mülazım Şevki Bey de katılmıştı. ⁶³ Bu arada Ohri'den Eyüp Sabri Bey, Şemsi Paşa'nın Manastır'a geldiğini ve 3 tabur askerle Niyazi Bey'i takip için hazırlandığı haberini ulaştırmıştı. Bu haber endişelere, korku ve ümitsizliğe sebep olmuş ve çare olarak Debre maliyasına ilticaya karar verilmişti. Selim Dema'nın başkanlığındaki Dema kabilesi 4000'e yakın silahlı adamıyla onları koruyabileceği düşünülmüştü. Bu hesaplar yapıldığı sırada Eyüp Sabri Bey'in Ohri'den Niyazi Bey'in Manastırda öldürüldüğü haberini ulaştırması çeteyi çok rahatlatmıştı.⁶⁴

Resneli Niyazi yoluna devam ederken Ohri Kaymakamı ve Resne Nahiye müdürüne gönderdiği telgraflarda haksızlıkların artık sona ereceği ve meşrutî idarenin eşitliği sağlayacağı teminatı verilmişti. Ayrıca köylere vergilerine karşılık olmak üzere senet bırakılmış ve bunları kabul etmeyecek tahsildar ve memurların ölüm cezasına çarptırılacağı bildirilmişti.⁶⁵ Niyazi Bey kendisi de İstroga nahiyesi ve Ohri kazası köylerinde derebeyliğin sürdüğünü, zulüm ve geçimsizliklerin yaşandığını gördüklerini ve durumun düzelmesine çalıştıklarını ayrıca belirtmiştir. Ohri, Resne ve Prespe'deki hıristiyanların da kendilerini iyi karşıladıklarını ilave etmiştir. ⁶⁶

Şemsi Paşa'nın 7 Temmuz sabahı Manastır'a gelişi cemiyet mensupları üzerinde gerçekten büyük korku yaratmıştı. Bu korku ve tedirginliği ortadan kaldırmak isteyen Mülazım Atıf Bey Şemsi Paşa'yı vurarak öldürmüştür.⁶⁷ Şemsi Paşa'nın öldürülmesinden sonra üçüncü ordu-yu hümayun müşiri İbrahim Bey'den gelen telgrafta Ohri ve Resne taraflarına bir an önce kuvvet gönderilerek suçlulara cezalarının verilmesi istenmiştir.⁶⁸ Buna rağmen Şemsi Paşa'nın öldürülmesiyle Niyazi Bey ve çetesi takip edilmekten kurtulmuş ve cemiyet rahat bir nefes almıştır.

Niyazi Bey bu haberle çok rahatlamış iken Ohri'den çıkan Kolağası Bekir Ağa'nın maiyetiyle beraber kendisini takip edeceği haberini almış ve bu tarz müfrezelerle uğraşmak zorunda olmak canını sıkıyordu. Kendisi gibi Boşnak olan Şemsi Paşa'ya yaranmak için böyle bir işe kalkışan Kolağası Bekir Ağa Şemsi Paşa'nın öldüğünü duyunca takip işinden vazgeçmişti.⁶⁹ Ohri İdare Heyeti Niyazi Bey'e bir mektup ulaştırarak bazı konuları görüşmek üzere kendilerini Ohri'ye beklediklerini bildirdikten sonra bu tarafa yönelen Niyazi Bey, yol dolambaçlı ve uzun olduğundan İstroga köyünde bir gece kalıp dinlendikten sonra sevinç gösterileriyle karşılandıkları Ohri'ye varmıştır.⁷⁰

⁶³ Mustafa Ragıp, *a.g.e.*, s.614-616; Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s.233.

⁶⁴ Mustafa Ragıp, *a.g.e.*, 618-621.

⁶⁵ Bu telgrafların ciddiye alındığı valinin Müşir Osman Paşa'ya yazdığı 18 Temmuz 1908 tarihli bir telgraftan anlaşılmaktadır ki burada Niyazi Bey ve adamlarının sıkıştırıp korkutmasıyla kan davası güdenler barışmışlardı. Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s.259-260.

⁶⁶ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s.285.

⁶⁷ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s.16.

⁶⁸ Mustafa Ragıp, *a.g.e.*, s.514.

⁶⁹ Mustafa Ragıp, *a.g.e.*, s.623.

⁷⁰ Mustafa Ragıp, *a.g.e.*, s.637.

Ohri genç-yaşlı pek çok kişinin katılımıyla cemiyetin en kuvvetli merkezlerinden biri olmuştu. Günlerdir zor koşullarda gezen Niyazi Bey ve adamlarını bu bilinçle büyük bir misafirperverlikle karşılayarak çiftliklerde ağırlamışlardı. Niyazi Bey, Eyüp Sabri ve Ohri idare heyeti hükümete, köylülere, Arnavut, Sırp, Bulgar, Rum gibi azınlıklara ve karşı gelenlere karşı alınacak önlemleri görüşmüşlerdi. Görüşmeler devam ederken Manastır merkezinden gelen bir mektup ile kendilerine talimatlar da verilmiştir. Niyazi Bey'in tuttuğu yolun Bulgar çeteleri üzerinde olumlu etki yaptığı, Manastır'daki bütün konsolosların cemiyetin faaliyetlerini tasvip ettikleri, Yıldız'ın büyük bir telaş içinde bulunduğu, çetenin faaliyetlerinin Avrupa gazetelerinde neşredileceği ve Müşir Osman Paşa'nın Manastır havalisine kumandan tayin edildiği de bildirilmiştir. Ayrıca meşrutiyet mücadelesinde başarılı olmak için bütün çetelerin birleşmesi ve halka son derece iyi, adilane muamele edilmesi de istenmiştir.⁷¹ Eyüp Sabri ve Niyazi Bey mektuba uygun bir yol izleme kararı almışlar ve Niyazi Bey çetesini Ohri ovasında bırakarak gizlice Ohri içlerine girmiştir. Öte yandan Şemsi Paşa'yı öldürerek cemiyetin gözündeki hürriyet fedâisi olan ve kendisi de ayağından yaralanan Atıf Bey çarşafa bürünerek gizli bir şekilde Ohri'ye getirilmiştir. Eyüp Sabri ve arkadaşları Niyazi Bey ve çetesini olduğu gibi onu da sevinç gösterileriyle karşılamışlar hatta Ohri'nin ileri gelenleri onu evlerinde saklamak için adeta yarış etmişlerdi.⁷²

Atıf Bey Ohri'deki ilk gecesinde Niyazi Bey'in ağabeyi Mülazım Murtaza Efendi'nin evinde Niyazi Bey, Eyüp Sabri ve Ohri idare heyetinden iki kişi ile görüşmüş ancak bir süre sonra hepsinin aynı yerde bulunmasının sakıncalı olacağını Eyüp Sabri'nin ihtarıyla Atıf Bey eşraftan Nevfel Ağa'nın evine götürülmüştü. Bu görüşmede Atıf Bey'e cemiyetin şükranları iletilmiş ve güvenlik gerekçesiyle kendisinin Ohri'de her akşam başka bir evde ağırlanması kararlaştırılmıştı. Ohri Hükümet Tabibi Enver Bey'in tedavi ve çabalarıyla Atıf Bey bir hafta da ayağa kalkmıştır.⁷³

Niyazi Bey henüz Ohri'de iken cemiyetten Eyüp Sabri ile birlikte silahlandırılan iki bin kişiyle Manastır üzerine gitmelerinin istendiğini öğrenmiş ve birlikte Manastır üzerine yürüme fikrini konuşmuşlardı. Henüz silahlarını bırakmayan Ohri redif taburu Değirmenlik mıntokasında toplanmaya çağılırken Ostraga, Brezişte ve İstrova'ya da haber gönderilerek cemiyete kayıtlı olanların silahlanarak kendilerine katılmaları istenmişti.⁷⁴ Eyüp Sabri Bey Ohri ikinci sınıf redif kumandan vekili sıfatıyla asker ve ahalden oluşturduğu Ohri Millî Alayı⁷⁵'nin başına geçerek 20 Temmuz 1908'de depoyu açtırıp 900 mavzerle 95 sandık cephaneyi kendi kuvvetlerine dağıtmıştı. Ayrıca Ohri Kumandanı Miralay Hamid Hamdi ve Ohri Kaymakamı Süleyman Kani Beylere, 10 subay ve 1000 fedai ile hürriyete kavuşmak, meclisin açılışı ve Kanun-ı Esasi'nin

⁷¹ Mustafa Ragıp, s.627; Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s.289.

⁷² Ahmed Ziya, *a.g.e.*, s.14; Mustafa Ragıp, *a.g.e.*, s.630.

⁷³ Mustafa Ragıp, *a.g.e.*, s.638-639.

⁷⁴ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s.337.

⁷⁵ 18 Temmuz'da Süleyman Kâni Bey, oluşturulacak kuvvetlere "Milliye Taburu" ismi verilmesini ve Ohri'nin bir "Milliye Alayı" merkezi seçilmesini teklif etmiş ve teklifi kabul olmuştur. Oluşturulan milliye taburları için mavi atlastan üzerinde Allah, Vatan, Osmanlı Terakki ve İttihad Cemiyeti ve meali "Allah zalimleri sevmez" olan bir ayet yazılı sancak yapılmış ve bu sancağın tüfek namlusuna takılarak taşınması kararlaştırılmıştır. Hazırlıkları yapılan Ohri Birinci Milliye Taburu'nun toplanma günü olarak da 20 Temmuz belirlenmiştir. İrtem, *a.g.e.*, s.392-393.

ilanı için Ohri Milli Alayı'nı teşkil ettiklerini ve bu yolda mücadeleye atıldıklarını belirten bir tezkere göndererek bunun ilgili makamlara ulaştırılmasını yoksa hayatlarının tehlikede olduğunu belirtmişti. Hamid Hamdi ve Süleyman Kani Beyler 8 Temmuz 1324 (21 Temmuz 1908) de seraskerliğe Eyüp Sabri Beyin yanında 900 kişiyle cephaneden silahları zorla alarak firar ettiğini ve zor durumu düşüklerini olaylardan habersizmiş gibi bildirmişlerdir. Eyüp Sabri Bey ise kendilerine bir tahrirat göndererek milletin hakkı olan cephaneyi alarak dağıttıklarını ve durumun herkese bildirilmesini bunu yapmadıkları takdirde vatan haini olacaklarını belirtmiştir.⁷⁶ Eyüp Sabri Bey hükümeti yanıltmak için istibdat aleyhinde bulunan Arnavut çeteleriyle birleşmek üzere o tarafa gideceğini de kasıtlı olarak ilave etmiştir. Eyüp Sabri'nin kasıtlı olarak yaptığı bir başka iş de "Ohri Milli Alayı'nın Birinci Taburu Kumandanı" ibaresini kullanmaktır ki bunu da askerî kuvvetlerin sadece bununla sınırlı olmadığını anlatmak için yapmıştır.⁷⁷

Eyüp Sabri Bey hedefleri düşünüldüğünde yaptıklarının doğal hakları olduğunu görüşünün herkes tarafından kabul görmesini beklentisindeydi. Süleyman Kani Bey ve Hamid Hamdi Beyler ise kaymakam ve kumandan sıfatıyla devletin görevlisi gibi davranıp cemiyetin işlerini kolaylaştırma yolunu izlemekteydiler.

Değirmenlik'te birliğin toplanmasını tamamlayan Eyüp Sabri, Niyazi Bey gibi Lahça'ya doğru ilerlemişti. Ancak gece karanlığından ve yolun zorluğundan iki birlik birleşmemiş Eyüp Sabri Bey İzevor'a ulaşınca Niyazi Beyi de buraya davet etmişti. Niyazi Bey yollarını bulamadıklarından dolayı çok yorulduklarını ve gelemeyeceklerini belirttiğinde Eyüp Sabri kendilerinin de aynı şekilde çok yorgun olduklarını kendilerine yeni katılan 439 kişiyi yerleştirmeye çalıştığını, yeni katılımları da beklediklerini dile getirmiştir. (21 Temmuz 1908) Ertesi gün iki grup buluşmayı başarmış ve Eyüp Sabri Beyin birliği 1200 kişiye ulaşmıştı. Eyüp Sabri Bey Ohri, Niyazi Bey de Resne taburuna yaptıkları işin önemini anlatan birer konuşma yapmışlardı. Manastır'a giderek Müşir Osman Paşa'yı kılına zarar vermeden alacaklarını ve işi sonuna kadar götüreceklerini söyleyip askerlerine iltifatlarla konuşmalarına son vermişlerdi.⁷⁸

Müşir Tatar Osman Paşa, Şemsi Paşa'nın katlinden sonra Niyazi Bey isyanını bastırmak üzere hükümet tarafından görevlendirilerek Manastır'a gelmişti. Göreve başladığında şiddet göstermeyerek af ilan ederek cemiyeti dağıtmayı düşünmüştü. Ayrıca kendisinden gelen istek üzerine Rumeli'ye sevk edilen Anadolu kuvvetlerinin terhisine ve silahlarının toplanarak depolara konulmasına karar verilmişti. Terhis kararı Ohri redif taburunu da bağlamaktaydı. Ancak Ohri'de cemiyet mensubu subaylar bu fırsatı kaçırmak istememişler ve Bu gelişmeler üzerine Hamid Hamdi ve Süleyman Kani Beyler ellerindeki kuvvetlerin Eyüp Sabri ve Niyazi Beylerin kuvvetlerine karşı çıkmaya yetmeyeceğini bildirerek yardım istemişlerdi.⁷⁹ Tatar Osman Paşa ise Kolağası Eyüp Sabri'nin yanında Mülazım Mazhar, İbrahim ve Eczacı Sadık ile bazı Bulgar asker ve jandarmanın da bulunduğu ve birlikte Galçıça dağlarına doğru gittikleri ve Usturuga'dan 300 kişinin onlara katılmak üzere oldukları haberini ulaştırmıştı.⁸⁰ Eyüp Sabri'nin kuvvetlerine Manastır'da bulunan rediflerle Metroviçe'den gelen nizamiye

⁷⁶ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s.85-86.

⁷⁷ İrtem, *a.g.e.*, s.393.

⁷⁸ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s.342-343.

⁷⁹ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s.89; Ahmed Ziya, *a.g.e.*, s.21-22.

⁸⁰ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s.24.

taburlarından bazı subayların katıldığı da Manastır Valisi Hıfzı Paşa tarafından bildirilmişti. Hıfzı Paşa ayrıca Eyüp Sabri'nin kendi taburundan hariç 125.alayın 3.taburunun 10 sandık mavzer cephanesiyle 25 çuval peksimedi Ohri redif taburu inşaat sandığında bulunan 112 lirayı ve Mülazım Cemil Efendi'nin 1 yük hayvanını da beraberinde götürdüğünü nakletmişti.⁸¹

Öte yandan Osman Paşa İzmir ve Tire taburlarını gizlice Ohri'ye doğru yola çıkaracağını saraya bildirmesine rağmen plâni işlememiş ve bu taburlar gitmemek için direnmişlerdi.⁸² Bu durumda Osman Paşa taburların Selanik veya uygun mahallerde tutulması için üçüncü ordu müşirliğine emir verilmesini istemişti.⁸³ Böylece bölgede hükümete karşı askerler de dahil olmak üzere cemiyetin katkılarıyla ciddi bir direniş olduğu bir kez daha görülmüştür.

3.Meşrutiyetin İlânı

Ohri'ye her gün Manastır merkezinden gizli bir kurye gelmekte ve meşrutiyet için cemiyetin yeni faaliyetlerini bildirmekteydi. Telgraf memurlarından çoğu da cemiyete katıldıkları için gelişmeleri gizlice birbirlerine aktarıyorlardı.⁸⁴ Cemiyet son olarak Müşir Tatar Osman Paşa'nın dağa kaldırılmasını Ohri şubesinden istemişti.⁸⁵ Bu isteği alan Eyüp Sabri Bey ve Niyazi Beyin kuvvetleri birleşerek Manastır'a doğru hareket edip gece iki bin kişilik kuvvetle şehre girmişlerdi. Eyüp Sabri Bey'e Müşir Osman Paşa'ya verilecek mektup da teslim edilmişti. İlk iş olarak telgraf telleri kesilmiş ve Tatar Osman Paşa'nın evine gidilmişti. Osman Paşa uyandırılınca gelenlerin kim olduğunu sorduğunda Şemsi Paşa'nın başına gelenlerin kendisinin başına da gelmesinden korkarak “-Ohrililer benim Yunan muharebesinde Gabrova'da Ohri redif taburunu nasıl kurtardığımı unuttunuz mu?” diyerek kendisini savunmaya geçmiş bu sırada Eyüp Sabri cemiyetin mektubunu⁸⁶ kendisine ulaştırmış ve Ohri'de misafir edileceğini bildirmiştir. Osman Paşa mektubu okuduktan sonra Ohri'ye değil Resne'ye gitmek istediğini belirtmiş, Eyüp Sabri de bunu Manastır merkezine sorması gerektiğini bildirmiştir. Manastır'dan Resne için izin çıkınca Osman Paşa yaverleriyle birlikte Resne'de Rıza Ağa'nın evine götürülmüştü.⁸⁷

Eyüp Sabri Bey gelişmeleri padişaha bir telgrafla bildirmiş ve ertesi gün (10 Temmuz) Ohri Millî Alayı Manastır'da askerî kuvvetler ve halk tarafından coşkuyla karşılanmıştı. İttihat ve Terakki Cemiyeti Manastır Şubesi 21 pare top atışıyla meşrutiyeti ilan etmiş ve Mabeyn Başkatipliği aracılığıyla Harbiye Nezareti'ne de

⁸¹ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s.25.

⁸² Bu birliklerin çoğu cemiyete dahil oldukları gibi bir yere gitmemek için direnmekteydiler. Hasan Babacan, *Mehmed Talat Paşa(1874-1921)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2005, s.28.

⁸³ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s.19-20, Mustafa Ragıp, *a.g.e.*, s.654.

⁸⁴ Mustafa Ragıp, *a.g.e.*, s.639.

⁸⁵ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s.18-19.

⁸⁶ 9 Temmuz 324 tarihli bu mektupta Osman Paşa'nın geçmiş hizmet ve başarılarından bahsedildikten sonra bundan sonra kendisinden beklenenlere geçilerek, geçici bir süre misafir edileceği, kendisini almaya gelenlere zorluk çıkarılmaması ve emrindeki askerlere de bunun açıklanması istendikten sonra cemiyetin bu konuda teminat verdiği ve kararlılığı bir kez daha vurgulanmıştır. İrtem, *a.g.e.*, s.397, Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s.347.

⁸⁷ İrtem, *a.g.e.*, s.398; Ahmed Refik, *a.g.e.*, s.77; Ahmed Ziya, *a.g.e.*, s.31-33.

bildirmişti.⁸⁸ Böylece Eyüp Sabri ve Niyazi Beylerin çete kurarak dağa çıkmalarıyla somut hale gelen meşrutiyet mücadelesi başarıyla tamamlanmıştır.

Aynı gün Manastır Valisi Hıfzı Paşa Kolağası Ohrili Eyüp Sabri ve Niyazi Beylerin gece halktan ve askerden 2000 kişilik bir grupla Manastır'a gelerek kendisi başta olmak üzere bazı evleri sardıklarını ve 800 kişinin Müşir Paşa'nın evini sarıp kendisini koruyan askerlerin silahlarını topladıklarını Manastır'dan 3500 kişinin kendilerine katıldığını bildirmişti.⁸⁹

Meşrutiyet için çok mücadele veren Ohri'de de Manastır ile aynı heyecan yaşanmıştı. Cemiyet merkezi tarafından gönderilen ve istibdadın kötülükleriyle meclisin açılışının gerekliliğini anlatan beyannameler 12 Temmuz sabahı Ohri sokaklarına asılmıştı. Bu beyannameleri gören İtalyan yüzbaşı Manera, Ohri'nin diğer yerlerden farklı bir yer olduğunu burada kaymakam, kumandan ve polis komiseri gibi kişilerin yalnız gezebildiklerini ve hürriyetperver isteklerin güzel bir şekilde yaşandığını dile getirmiştir.⁹⁰

Meşrutiyet müjdesini burada alan Atıf Bey iki gün sonra sevgi gösterileri ile Manastır'a gitmek üzere yola çıkmış ve ömrünün sonuna kadar "1908 İnkılâbı'nın banisi" olarak anılmıştı.⁹¹ Niyazi Bey, Eyüp Sabri Beyler ve İttihat ve Terakki Cemiyeti gibi önderlerin yanısıra onlara inanan halk, asker ve subaylar da büyük bir mücadele vermişlerdi. Enver Bey 1908 İhtilâli sırasında Rumeli'de 2000 kadar subayın cemiyet mensubu olduğunu bildirmiştir.⁹² İttihat ve Terakki Katib-i Umûmisi Mithat Şükrü Bleda "cemiyetimiz kısa zamanda Rumeli'nin her tarafına yayılmıştı ve işlerimiz gelişmişti" dedikten sonra Manastır'da Resneli Niyazi'nin, Üsküp'te Necip Draga'nın, Ohri'de de Eyüp Sabri'nin asker gibi çalıştıklarını ve yavaş yavaş valilerin de kendi yanlarına çekildiğini kaydetmiştir.⁹³

İstanbul'un Manastır'da ilan edilen meşrutiyeti kabul etmek istemeyeceğini bilen cemiyetin Manastır şubesi gerekirse bir veliaht tayin edilip ona biat edileceğini ve İstanbul'a askerle gelineceğini bildiren tehditkâr bir telgraf göndermişti.⁹⁴ Müfettiş-i Umûmi Hüseyin Hilmi Paşa durumun esasını ve alınacak tedbirleri kararlaştırmak üzere padişahın uygun göreceği birkaç kişinin gönderilmesini istemişti. Bu arada Saraya Selanik, Manastır, Üsküp, Resne, Ohri ve Kosova'dan sürekli telgraflar gelmekte ve padişah bunları okuduktan sonra görüşlerini almak üzere Said ve Kâmil Paşalara göndermekteydi.⁹⁵ Ayrıca Sarayda Meclis-i Vükelâ'nın katılımıyla bir toplantı yapılarak gelen telgraflar okunmuş ve meclisin geçici olarak kapatıldığı artık açılma vaktinin geldiği, asayişin temini ve cemiyetlerin dağıtılması görüşülerek karara bağlanmıştı.⁹⁶ Böylece Manastır'da meşrutiyetin ilânından bir gün sonra İstanbul'da meşrutiyeti ilân etmek zorunda kalmıştır.

⁸⁸ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s.27, Mustafa Ragıp, *a.g.e.*, s.650.

⁸⁹ Aydemir, *a.g.e.*, s.560.

⁹⁰ İrtem, *a.g.e.*, s.415-416.

⁹¹ Mustafa Ragıp, *a.g.e.*, s.652-653.

⁹² Şevket Süreyya Aydemir, *Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa*, C.I, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1970, s.505.

⁹³ Mithat Şükrü Bleda, *İmparatorluğun Çöküşü*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1979, s.33.

⁹⁴ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s.32.

⁹⁵ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s.51-53, Bleda, *a.g.e.*, s.48.

⁹⁶ Toplantıda özellikle Sadrazam Sait Paşa'nın tereddütlü tavrı gözlerden kaçmamıştı. Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s.60-61,63.

Meşrutiyetin ilanından sonra Manastır ve Ohri'de siyâsi suçlular da dahil olmak üzere mahkumlar için genel af ilan edilmesi Bulgarlar arasında büyük hoşnutiyetle karşılanmıştı. Ohri Bulgar Metropolidi Eyüp Sabri Bey ile birlikte fedâilere Bulgarca hitabettiği gibi af ile serbest kalan Ohri Bulgar mektebi direktörü Yovan Nelçinof da cemiyetin farklı unsurları birbirine yaklaştırdığını ve bundan duydukları memnuniyeti dile getirmiştir. Bulgarlar aftan sonra silahlarını bıraktıkları gibi meşrutiyetin ilânı üzerine yapılan şenliklere onlar da katılmışlardır. Manastır'a gelen tebrik heyetleri Ohri'ye de uğramakta dolayısıyla burada da kalabalık gruplar ortaya çıkmaktaydı. Bulgarların meşhur bomba imalatçısı Resneli Naum Tüfekçiyef'de gelenler arasındaydı ve gördüğü ilgiden etkilenmiş ve cemiyete dahil olmuştu.⁹⁷

Meclisin açılarak seçimlere gidileceği haberi Ohri'ye ulaştığında da büyük bir kalabalık toplanarak sevinç gösterilerinde bulunmuştu.⁹⁸ Ohri bu mücadeleye verdiği destekten dolayı haklı bir gurur içerisindeydi ve bunu sonuna kadar yaşamıştı. Hürriyet kahramanı olarak Enver Paşa ve Niyazi Bey'in ismi geçmekle birlikte Ohri ve Eyüp Sabri bu mücadelenin isimsiz kahramanlarıydı.

Sonuç

Makedonya'da kendisiyle aynı adı taşıyan göl kıyısında kurulu bir kent olan Ohri çok uluslu yapısıyla Makedonya'nın prototipi gibiydi. 19. yüzyıldan itibaren Makedonya için geçerli olan sorunlar aynen Ohri için de geçerliydi. Asayişin bozulup komite ve çete gibi gizli örgütlenmelerin hüküm sürmeye başladığı dönemde özellikle Bulgarlar Türk-Müslüman nüfusa ve devlete zor anlar yaşatmışlardı. Giderek karışan ortamda gizli örgüt geleneği bu kez Türklere geçmiş ve istibdada karşı hürriyet mücadelesine girişilmişti. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin öncülüğünde başlayan bu mücadelede Ohri en önemli merkezlerden birisi olmuştu.

Ohri'nin bu kadar öne çıkmasının nedenleri arasında İbrahim Temo ve Eyüp Sabri gibi önderleri çıkarmasının yanı sıra halkın cemiyet ve meşrutiyet uğuna bütün varlığını ortaya koyması ve sonuna kadar direnmesi sayılabilir. İttihat ve Terakki Cemiyeti en zor işleri onlara havale ettiği gibi en büyük desteği de onlardan almıştır. Ohri Redif Taburu silahlarını teslim etmeyerek sonuna kadar direnmiş ve "Ohri Millî Alayı"na dönüşerek meşrutiyet mücadelesine bizzat girişmişti. Resneli Niyazi'nin kuvvetleri ile birleşerek cemiyet merkezinden aldıkları emir üzerine Manastır'a giderek Müşir Tatar Osman Paşa'yı aldıktan sonra meşrutiyetin ilânına zemin hazırlayan da Eyüp Sabri'nin önderliğinde onlar olmuştu.

II. Meşrutiyet mücadelesinde genellikle Manastır, Enver Paşa ve Resneli Niyazi'nin isimleri en başta anılmaktadır. Ancak Ohri ve Eyüp Sabri'nin payı da azımsanmayacak ölçüde büyüktür. Ohri askeriyeye, halkıyla elinden gelenin fazlasını yapmış bir kent, Eyüp Sabri'de bir "hürriyet fedaisi"dir.

⁹⁷ İrtem, *a.g.e.*, s.421-422.

⁹⁸ BOA TFR.1.MN 174/17369.

Kaynakça**Arşiv Belgeleri**

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Rumeli Müfettişliği Sadaret Evrakı (TFR 1.A) 6/566, 7/654, 18/1758, 19/1829, 19/1837, 21/2025, 21/2067, 31/3014.

Rumeli Müfettişliği Manastır Evrakı (TFR.1.MN) 174/17369.

Kaynak Eserler

AHMAD Feroz, *İttihat ve Terakki (1908-1914)*, Çev. Nuran Ülken, İstanbul:Sander Yayınevi, 1971.

AHMED ZİYA, *Meşrutiyet Uğrunda*, İstanbul: Yeni Osmanlı Matbaası, 1327.

AKŞİN Sina, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1980.

AYDEMİR Yaşar-Hayber Abdülkadir, "Makedonya Ohri Arşivinde Türkçe Yazmalar Kataloğu", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı 41, Bahar 2007.

AHMED REFİK, *İnkılâb-ı Azîm (11 Temmuz 1324)*, İstanbul: Asır Matbaası, 1324-1326.

APAK Kemalettin, *Ana Çizgileriyle Türkiye'de Masonluk Tarihi*, İstanbul, 1958.

ARMAOĞLU Fahir, *19.Yüzyıl Siyasî Tarihi*, Ankara:Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1997

AYDEMİR Şevket Süreyya, *Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa*, C.I, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1970.

BABACAN Hasan, *Mehmed Talat Paşa (1874-1921)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2005.

BARTL P. *Millî Bağımsızlık Esnasında Arnavutluk Müslümanları (1878-1912)*, İstanbul: Bedir Yayınevi, 1988.

BLEDA Mithat Şükrü, *İmparatorluğun Çöküşü*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1979.

BOZBORA Nuray, *Osmanlı Yönetiminde Arnavutluk ve Arnavut Ulusçuluğunun Gelişimi*, İstanbul: Boyut Kitapları, 1997.

ÇAVDAR, Tevfik, *Talat Paşa*, İstanbul: İmge Kitabevi, 2001.

ÇELİK, Bilgin, *İttihatçılar ve Arnavutlar*, İstanbul: Büke Yayınları, 2004.

HANİOĞLU M.Şükrü, *Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük*, C.I, İstanbul: İletişim Yayınları, 1985.

HANİOĞLU Şükrü, "İbrahim Temo", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, C.21, İstanbul, 2000.

HÜSEYİN CAHİD, "Siyasiyât-Makedonya", *Tanin*, numro 351, 7 Şaban 1327/ 11 Ağustos 1325.

HÜSEYİN CAHİD, "Siyasiyât-Makedonya", *Tanin*, numro 351, 14 Şaban 1327/ 17 Ağustos 1325.

İBRAHİM TEMO, *İbrahim Temo'nun İttihat ve Terakki Anıları*, İstanbul: Arba Yayınları, 2000.

İRTEM Süleyman Kâni, *Yıldız ve Jön Türkler*, Haz. Osman Kocabaşoğlu, İstanbul, 1999.

MUSTAFA RAGIP, *Manastır'da Patlayan Tabanca*, Haz. Rahşan Aktaş, İstanbul: Bengi Yayınları, 2007.

RAMSAUR, E.E, Jön Türkler ve 1908 İhtilâli, Çev. Nuran Ülken, İstanbul: Sander Yayınevi, 1972.

TEKELİ İlhan-Selim İlkin, "İttihat ve Terakki Hareketinin Oluşumunda Selanik'in Toplumsal Yapısının Belirleyiciliği", *Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1071-1920) Birinci Uluslararası Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi Kongresi Tebliğleri*, Ankara, 1980.

TUNAYA Zafer Tanık, *Türkiye'de Siyasî Partiler*, C.I, İstanbul: Arba Yayınları, 1952.

UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, *Resneli Niyazi Hatıratı*, İstanbul: Örgün Yayınevi, 2003.